

Recenzje:

Armin Mikos v. Rohrscheidt

Wiejska turystyka kulturowa

Wiejska turystyka kulturowa
Tadeusz Jędrzyński.
Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne
Warszawa 2010
164 s.
papier kredowy, kolorowe ilustracje
ISBN: 978-83-208-1844-4

Podróże rekreacyjne poza miasto są zapewne tak dawne, jak stare jest samo miasto, nie będące przecież naturalnym środowiskiem gatunku ludzkiego. Typowymi współczesnymi sposobami uprawiania ich jest agroturystyka i różne formy turystyki ekologicznej, a także liczne spośród wypraw, zaliczanych do turystyki alternatywnej. Jednak turystyka świadomie ukierunkowana na dziedzictwo kulturowe i fenomen żywej kultury obszarów wiejskich jest zjawiskiem o stosunkowo młodej metryce. To przecież dopiero stosunkowo niedawno „odkryto”, że podobnie jak nie tylko wielkie i wybitne dzieła sztuki, architektury i najbardziej znane niematerialne wytwory kultury „wysokiej” mogą być zaliczane do sfery tego, co „kulturowe”, tak samo to, co zwyczajne, codzienne i nielicznym tylko znane, to postawione przy zwykłych domach i umieszczone w skromnych wiejskich świątyniach albo śpiewane od pokoleń z okazji tradycyjnych obrzędów, jest autentyczną i bliską milionom ludzi przestrzenią rodzimej kultury.

Nie dziwi zatem fakt, że (jakkolwiek znaczna liczba publikacji zajmuje się turystyką na obszarach wiejskich, w tym szczególnie agroturystyką) zagadnienia, związane z podróżami kulturowymi po tych terenach jak dotąd nie stały się w polskiej literaturze fachowej przedmiotem osobnego obszerniejszego opracowania książkowego. Jak dotąd liczne teksty m.in. J. Majewskiego⁵⁹ i W. Idziaka, publikowane w formie artykułów lub książek, poświęconych przestrzeni wiejskiej i jej turystycznej „rewitalizacji” stworzyły dobrą bazę pojęciową oraz wyznaczyły nie tylko obszar zagadnień, ale także nowe kierunki myślenia o wsi jako destynacji turystyki innej niż tylko rekreacyjna.

Książka Tadeusza Jędrzyńskiego, jednego z nielicznych dotychczas polskich autorów, zajmujących się głównie turystyką kulturową, jest tym samym pierwszą tak obszerną pracą poświęconą wyłącznie kulturowym aspektom turystycznego podróżowania na wieś i po polskiej wsi.

Na omawianą publikację składają się cztery rozdziały. Pierwszy z nich obejmuje kwestie definicyjne, w ramach których autor w szczególności dokonuje umiejscowienia wiejskiej turystyki kulturowej w kontekście całego ruchu turystycznego na obszarach pozamiejskich. Następnie zajmuje się on czynnikami wpływającymi na rozwój tego segmentu

⁵⁹ Mam tu na myśli zwłaszcza opracowania J. Majewskiego: „Smak polskiej wsi” (Warszawa 1997), „Koncepcja tworzenia produktów markowych w turystyce wiejskiej” (Kraków 1997) i „Turystyka wiejska i rozwój lokalny” (Poznań 2001) oraz W. Idziaka „Wymyślić wieś od nowa. Wioski tematyczne” (Koszalin 2008) i liczne artykuły tego autora poświęcone „odnowie” wsi.

turystyki. Po ich bardzo krótkim - właściwie hasłowym - przedstawieniu autor w dłuższym wywodzie akcentuje konieczność rozwijania na terenach wiejskich turystyki zrównoważonej. Następnie ukazuje możliwość wpisywania typowych elementów turystyki kulturowej do oferty coraz popularniejszej agroturystyki, w czym widzi znaczną szansę dla tej pierwszej.

Rozdział drugi, zatytułowany „Wartości dziedzictwa kulturowego polskiej wsi”, otwierają krótka charakterystyka polskiego krajobrazu wiejskiego i wymienienie ważniejszych regionów etnograficznych kraju jako obszarów ze szczególnie dobrze zauważalnymi odrębnościami kulturowymi. Następnie ukazane są poszczególne fenomeny kultury ludowej, powszechnie utożsamiane z dziedzictwem kulturowym wsi i stanowiące istotne potencjalne elementy programów wypraw kulturowych na wieś. Autor wylicza w tym kontekście elementy „kultury duchowej, czyli folkloru”: zalicza do nich „gwarę, śpiewy, pieśni, muzykę, taniec; zwyczaje, obyczaje i obrzędy, widowiska ludowe; odpusty, targi i jarmarki; podania i legendy; wierzenia ludowe i przesady; prozę i poezję ludową” (s.39), następnie pokrótce je opisując. Z kolei w ramach „kultury materialnej” polskiej wsi opisane zostają przedmioty związane z typowo wiejskimi zawodami i zajęciami, architektura wiejska i budownictwo ludowe (w tym wiejska architektura sakralna), funkcjonujące nadal wiejskie rzemiosła, najbardziej typowe formy sztuki ludowej. Bardzo zdawkowo natomiast zostają w tym kontekście opisane (właściwie: wspomniane) stroje ludowe (s.89 i 91) oraz typowe tradycyjne potrawy chłopskiej kuchni (s.91-92).

Trzeci rozdział poświęcony jest ochronie dziedzictwa kulturowego polskiej wsi. Po krótkim omówieniu jej potrzeby wymienione są postulowane kierunki możliwych i koniecznych działań temu służących. Długi podrozdział poświęcony jest opisowi wszystkich ważniejszych skansenów funkcjonujących na terenie Polski, przy czym dość szczegółowo zaprezentowana zostaje ich ekspozycja, a także wymienione ważne cykliczne imprezy przez nie organizowane. Mniej miejsca zajmuje prezentacja roli zespołów folklorystycznych w pielęgnowaniu dziedzictwa kulturowego wsi oraz zestawienie najważniejszych regularnych eventów kultury ludowej na terenie kraju. Po opisaniu miejsc, gdzie kultywuje się tradycyjne, ginące zawody oraz inicjatywy podejmowane w celu popularyzacji ich wytworów i przekazywania związanych z nimi umiejętności, rozdział zamyka część poświęcona dziedzictwu kulinarnemu polskiej wsi, przy czym nieco szerzej opisane zostają typowe produkty kuchni małopolskiej, podhalańskiej i kurpiowskiej.

W ostatnim rozdziale autor prezentuje wiejską turystykę kulturową jako czynnik rozwoju regionów. Obok cytowanych za innymi autorami zalet turystyki wiejskiej wymienione tu zostają korzyści (m.in. ekonomiczne) związane z rozwojem wiejskiej turystyki kulturowej, bardzo lakonicznie wspomniane zostają także bariery w jej rozwoju. Następnie autor omawia potencjalne wykorzystanie elementów kulturowych w turystyce regionalnej, wskazując przy tym (bez szerszego omówienia) na potencjalne grupy docelowe adresatów oferty turystycznej wsi. Następnie przedstawione są ważniejsze elementy potencjalnych produktów turystycznych na terenach wiejskich; dłuższy wywód dotyczy przy tym zasad i strategii kształtowania produktów markowych w tym segmencie turystyki. Wskazano także na rolę unikalnych produktów regionalnych jako atrakcji turystycznych. Krótkie omówienie roli szlaków turystycznych, ukierunkowanych tematycznie wyłącznie lub głównie na dziedzictwo kulturowe terenów wiejskich, a także zestawienie ich oferty z dłuższym opisem zamyka tę część omawianej publikacji.

W swojej książce T. Jędrusiak zbiera ważne wątki, refleksje i wnioski z rozmaitych dokumentów i tekstów naukowych na temat turystyki na obszarach wiejskich oraz kultury ludowej. Zestawia w zasadzie wszystkie najważniejsze miejsca, szlaki, wydarzenia i pojedyncze oferty, które mogą stać się wiodącymi modułami programów zorganizowanych wypraw kulturowych w przestrzeń „poza miastem”, albo magnesami przyciągającymi tam indywidualnych turystów. I to należy uznać za najważniejszą zaletę omawianej publikacji: po raz pierwszy wszystko to, a ponadto streszczenie najważniejszych postulatów, odnoszących

się do tej formy podróżowania w czasie wolnym można znaleźć w jednym miejscu, powiązane wspólnym hasłem wiejskiej turystyki kulturowej i z dużym nakładem pracy zestawione systematycznie. Tym samym książka jest jedną z pierwszych polskich pozycji, traktujących osobno o poszczególnych formach turystyki kulturowej i tym samym będących wynikiem reakcji na zauważalny w zachodniej Europie proces „rozwarstwiania” i specjalizacji zainteresowań turystów kulturowych. Ten proces nie ominie Polski w miarę wzrostu dobrobytu, rozszerzenia horyzontów kulturowych znacznej części społeczeństwa i stopniowego doceniania własnego dziedzictwa kultury „codziennej”. W tym kontekście należy pojawienie się tej książki powitać jako jeden z pierwszych pozytywnych sygnałów, zwiastujących nowe ukierunkowanie teoretyków turystyki, będące rezultatem wzięcia pod uwagę coraz bardziej widocznych trendów popytowych. Sporym walorem książki jest także zwrócenie uwagi na związki pomiędzy agroturystyką i wiejską turystyką kulturową i wynikające z nich szanse ubogacenia oferty tej pierwszej oraz szerszej popularyzacji tej drugiej, a przynajmniej jej poszczególnych pojedynczych produktów. Dla niektórych czytelników znacznym atutem książki będzie także na pewno jej znakomicie dobrana i opracowana warstwa ilustracyjna.

Najważniejszą słabością omawianej pozycji jest brak nowych treści, wynikających z przeprowadzonych konkretnych badań lub choćby bezpośredniego oparcia wysuwanych tez i formułowanych wniosków na wynikach innych badań szczegółowych. Nie dowiadujemy się z niej nie tylko nic na temat faktycznej skali turystyki wiejskiej w naszym kraju (której ustalenie bez podjęcia szeroko zakrojonych, a więc kosztownych badań ankietowych faktycznie nie byłoby łatwe), ale także brak jest choćby studiów przypadku przynajmniej kilku konkretnych wypraw kulturowych, oferowanych i realizowanych przez polskich touroperatorów. Autor zbiera liczne tezy w formie rozbudowanych haseł, często nie uzasadniając ich w żaden sposób (jak np. najważniejsze czynniki rozwoju turystyki wiejskiej, przytoczone za W. Gawreckim (s. 22) bez jakiegokolwiek szerszego komentarza, czy pisząc na s. 101 i 102 o sposobach ochrony dziedzictwa, na s. 137 o zaletach turystyki wiejskiej i na s. 138 o korzyściach z niej wynikających). W odniesieniu do tych i wielu innych partii prezentowanego materiału nasuwa się wrażenie, że ograniczył się on tutaj tylko do przytoczenia opinii innych, czy to z podręczników turystyki, czy z dokumentów dotyczących strategii, czy wreszcie z ogólnodostępnych stwierdzeń, obecnych w programach dydaktycznych lub notatkach tematycznych, w tym zawartych w licznych internetowych zbiorach typu encyklopedycznego. Przykładem tego jest podrozdział poświęcony produktowi turystyki wiejskiej (s.143-147). Stanowi go w istocie dłuższa refleksja na temat produktu turystycznego, w której autor najpierw przytacza za J. Małkiem opinie dotyczące znaczenia elementów turystyki kulturowej dla rozwoju lokalnego (s. 143-144), następnie za J. Kaczmarkiem, A. Stasiakiem i B. Włodarczykiem (s.144) znane już od dawna rozważania na temat produktu turystycznego (w ogólnym odniesieniu), dalej (za A.P. Wiatrakiem, na s.145-6) fragment o produkcie turystyki wiejskiej, natomiast - poza jednym z końcowych akapitów, przytaczanych z kolei za opracowaniem K. Gralaka na temat produktów turystycznych obszaru – w ogóle nie formułuje w tym kontekście żadnych wniosków szczegółowych, dotyczących specyfiki produktu opisywanej formy turystyki kulturowej. Tym samym wspomniany fragment opracowania robi wrażenie luźnej kompilacji kilku wyjętych z innych prac tekstów, połączonych tylko wspólnym tytułem.

Drugim istotnym mankamentem opracowania, mającego przecież za swój przedmiot TURYSTYKĘ kulturową na obszarach wiejskich, a zatem faktycznie istniejące zjawisko (a nie np. uwarunkowania jego rozwoju lub potencjał Polski w tym zakresie) jest brak elementów odnoszących się do rozmaitych form organizacji i realizacji tej formy turystyki (poza dość obszernym opisem szlaków turystycznych). Książka nie zawiera ani głębszej analizy profilu turystów, zainteresowanych tym typem destynacji, ani nie wskazuje specjalizujących się w tego rodzaju wyprawach polskich touroperatorów, przede wszystkim

zaś nie omawia specyfiki wycieczek (jak choćby wspomnianych już może studiów przypadku). Tak więc, choć jest w niej zawarty opis głównych destynacji (regiony etnograficzne, skanseny, szlaki) i potencjalnych elementów takich wypraw (obrzędy, muzyka ludowa, eventy wiejskie: festiwale i ważniejsze festyny oraz inne), to w istocie nie dowiadujemy się, czym jest wiejska turystyka kulturowa dziś. Zamieszczone na s. 142 krótkie (znów hasłowe i nie podbudowane wynikami badań) wskazanie grup docelowych dla turystycznych produktów wiejsko-kulturowych (turyści indywidualni, grupy z programem pobytu, „zielone” i „białe” klasy szkolne oraz stowarzyszenia (jakie?) z innych krajów i regionów) nie zawiera głębszej refleksji choćby nad profilem osobowościowym lub horyzontem intelektualnym albo typem zainteresowań potencjalnych konsumentów, czy szczególnie popularnymi wśród nich rodzajami atrakcji.

Z kolei w (krótkim) zestawieniu problemów wiążących się z rozwijaniem turystyki na wsi (s. 18-20) brak kilku tak istotnych czynników, jak trudności związane z aktywizowaniem środowiska wiejskiego na rzecz kultywowania tradycji (fakt, że wspomniane są one gdzie indziej), problemy zachowania autentycznego krajobrazu kulturowego polskiej wsi oraz niełatwe kwestie finansowania inwestycji turystycznych na terenach wiejskich, wynikające z wątpliwości decydentów na temat ich opłacalności.

Pomimo wskazanych braków i niedociągnięć książkę można zalecić jako lekturę dla określonych grup czytelników. Niekoniecznie musi być ona przecież traktowana jako opracowanie o charakterze naukowym (przeszkodami są tutaj: brak uzasadnień wielu stawianych lub przytaczanych tez oraz zaniedbanie podbudowania twierdzeń o stanie faktycznym przez wskazanie czy to źródeł pierwotnych, czy wyników szczegółowych badań). Jednak jako opracowanie obejmujące zasadnicze kwestie związane z konkretnym segmentem podróży kulturowych może ona być wykorzystywana jako pomocniczy podręcznik z zakresu turystyki kulturowej lub turystyki na obszarach wiejskich.